

Szíki Károly

## A hazaTérés költészete

*Csatáné Bartha Irénke költészetének titka*

*„Jöttem a Küküllő mellől  
dalaim hoztam messziről  
friss illatot a réten át  
szép harangszavú tájon át”*

Mintha nem szeretnék kellőképpen Egerben az erdélyieket. Mintha mi nem tehetnénk arról, hogy kisebbségi létbe lökve vergődnek testrészeink a román szorításban! Pedig tehetünk, de a lélekemelés és a fizikai támogatás is alapláncra pislik.

Példa erre az az operaénekes, aki sztár a Metropolitanban, a Milanói Scalában, de óriási küzdelem számára az Operaházba való bekerülés, miközben dilettanto módban mennek előre az igazgató kétséges tehetséggel megáldott figurái.

Kicsit így van ez az irodalomban is. Szinte lehetetlen fellelni róluk hírt, vagy verseiket megkoronázottan olvasni. A megkoronázás jelentése egyszerű: aki kisebbségi sorsban vagy onnan menekülve alkot, annak észlelésére lábjegyzeti jeleket kell elhelyezni.

Mindezen modernista, dekabrasta modortól eltér az *Agria* folyóirat, melyben Ködöböcz Gábor az utolsó lapon még arra is figyel, hogy az alkotók hovatarozását, honnan hova érkezését megjelenítse.

Nyeletlen baltaként nagy becsapódásokkal hullanak elénk mindenfelől a versek, kelletik magukat, de sok bennük a forma, kevés a tartalom, s ezek megsebeznek, körkörösén kínos versek meg kínrímes *költőcskések*.

Amint az olvasónak szokása általában, magam is a nagyolvasók kisolvasatához kapcsolódóan átfutom a köteteket, folyóiratokat.

Ködöböcz Gábor azonban igazított egyet ezen a központon, és folyóiratának évi négyszeri szerkesztésével visszavezetett az alaposabb olvasás értelméhez. Ebben a kisugárzó ténykedésében magam is revideáltam korábbi szokásaimat, s ebben az átalakulási folyamatban akadtam Csatáné Bartha Irénke verseire úgy, hogy új értelmezésben keressem az erdélyi, lelkemhez oly közeli Makfalva termékeny költőnőjének műveit.

Csatáné Bartha Irénke, a székelyföldi Erdőszentgyörgyön érettségizett, és Kolozsvárott, a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen szerzett diplomát. Köteteiben a Hargita és Kis-Küküllő leheletét zárja kicsi tégelyébe és hozza, kibontja, leveszi róla előbb a lánglelkű tulipánokból font kötelet, továbbá a madártollból ragasztott fedelet,

majd először a dombokat ölelő harangszó tiszta hangja szól, mit valahol gyűjtött, mi valamit ígért, majd boldogság és derű hangjai csilingelnek, gyermekkori, anyaközeli hangok körös-körül, mint az apai kalap perge széle. Recsegő-ropogó bivalyos szerekkel keveredik a szelence további részlete, finom tündérfelhő lebben, melyben egyben a táj, Makfalva, a szülőföld minden részlete, benne még kicsit szép szavakba burkolva az édesanya és apa, a forrás az öreg körtefánál és a fiatal akác sor.

Visszhang minden verse. Ki olvassa, visszaszól, de legalább is visszhangzik benne, megtalálja emlékei szelencéjében a *saját ösvényét, amiről letért, a közös fényképet amiről lemaradt, ötleteit, melyeket agyonhallgatott, a terveit, melyek örökre elvesztek, a kapuzárakat, melyeket kicseréltek* (Utak). Mert útra készen hányszor, de hányszor álltunk már, s gyömöszöltük bele maradék reményeinket!

Megsebez ez a finom, lágy léptű szöözön a 2008-ban kiadott kötetében, pedig úgy jön feltartott kézzel, senkit nem akar megzavarni. Csak jön, és már ömlik is az olvasóban, omlik össze a híd, ami megtartó, összetartó valami volt, de kimentek a szomszédok, s ha az ember alatta marad, agyonnyom ez a gazda nélkül maradt múlt, ahová már csak visszajár az ember, de nem ecsettel, mert szeme előtt áznak a képek, lecsurran rajta a könny, lehetetlen festeni. A fiatalságunk vele szalad, írja Irénke a *Vele szalad* versében.

Az *Otthonizú szavak* a végtelen elválás kötete, egy hosszú egyenes tiszta utakkal, képekkel, s ez az út a szülőföldtől elfele lejt, s a költő kapaszkodik rajta vissza, és sűrűn megáll, mert minden elnehezedett. Csak rövid lélegzetvételenyi versekre futja. Futna, mondja, „futnék ma is hozzátok/összetartozás órára... egy kis hazai melegért/tengernyi szeretetért”. Bizony, mondogatjuk s egyszer múlt lesz a jelen idő, és ha rájövünk, hogy tényleg az, már csak a visszafelé kapaszkodás, sóhajtozás marad lejtőn felfelé vissza, sudár jegenyefás úton csodaváró hittel újra, de már nincs csoda, csak csorda, mely rábőg lépteinkre, és beleszik a zsoldárt kongatott kútjaink vizébe. Mert velünk, a mi kiléptünkkel is bedől egy házfal vagy éppen betér egy hívatlan vendég, oláh-tót-szerb újhonfoglaló, és gyökereinket tépi ki az agyagból, az agyaktól, végül a temetőkből, ahová lépdelő öregek száma is naponta csappan.

Kevés a remény Bartha Irénkének e kötetében. Szavai jobbra „panaszosak, fájdalmasak, golgotások, gyászosak, siratók, búcsúzó”, csak ritkán „kibontott zászlók, éles fegyverek” (Szavak), hogy a bajban segítsenek!

Lihegünk vele vissza, az elszalasztott dolgokat rendbe szedni, jószágokat, rosszaságokat felidézni, az elfecsérelt időt újraélni, vissza apánkhoz, anyánkhoz egy tenyérnyi ölelésért. Mert mára minden felértékelődött! Ez a virrasztó-leleplező felismerés működik Bartha Irénke verseiben, hogy életünk morzsái mind-mind felértékelődnek az idő múlásával.

Mély istenhittel mégis nekiveselkedik, hogy ne nyomja agyon a reménytelenség kísértete, s vall. Hisz a feltámadásban, zsoldáros szavakat mormolva, furulya, táro-

gató citera hangjainál szentes énekeket mond, az igazságosztó, irgalmas Istennel beszélget, segítségével, mint az anyaföld húsába ültetett rozmaringfa, felfelé kapaszkodik, kigubancolja a székelly bánatát, és szembenéz a Nappal.

Erdélyi csipkés szavai, moldvai katrincái, gyimesi keptárjai leterítve előttünk, hogy ne fájjon a durva, idegen népi csorda torzsa, ha menni kívánunk arra. De milyen varázslatos ez az útra hívás? Fehér lobogás, koratavaszi áhítat, orgonaillat, gyesztenyevirágzás-harmónia, végül őszirózsák özöne, mely fejünkre búcsúcsókot röptet. És ezen az úton, aki jár, hiszi, hogy visszajár, mert úgy van megírva, hogy visszajön a gímszarvas lelke...

Hozzánk nőnek a tárgyak, miként hozzánk nőnek a tájak, a ráncos múlttal és a bozontos jelennel. Ezek borzolják a költő ég és föld közti lüktetését, táncát, mely ha szitakötőké, ha szerelmeseké, nem más, mint „szabadságvágy, dobban és lobban” (*Táncaink*).

Meglocsolja lelkünket a szerző anyaföld- és anyahűségű verseivel, mélyen felszántja emlékinket, hogy visszanézzünk sorait olvasván az ifjúság kéktollú madarának fészkére, végül minden vagyónunkhoz köti ki vitorlánk kötelét: a megtartó anyanyelvhez, mint örök és végső menedékhez.

A *Vissza a forráshoz* kötet, mely 2014-ben dr. Fülöp Lajos előszavával került kiadásra a Konturs Nyomdaipari Kft. jóvoltából, ugyanezen úton halad, semmiben nem akar modernebb vagy éppen formabontóbb lenni, marad azon a biztos úton, amelyet az első kötet kövezett ki a költő számára. A tematikát a címmel dokumentálja Irénke, és ezt komolyan is veszi: vissza a forráshoz! Fizikai és szellemi értelemben is vissza. A Kis-Küküllő mentés sok a forrás, és aki abba csak egyszer is belekóstol, soha nem szakad el tőle. És aki Székelyföldön születik, soha nem szakad ki, csak ideiglenesen elmegy, áttelepül, ahogyan ő is, amikor a román nyomás ellen menekülve Egerben vállalt tanári állást, így már két hazában él egy szívvel, s tollára illeszti az Új Város, Eger nevét is, benne saját történetét, új idejű történelemben saját jelenét, jövőbe vetett reményét. Már Eged alól ír, itt dedikál több verset is Renn Oszkárnak, Cseh Károlynak, Ostoros szüretelőinek. Kálnoky Lászlóra, Eger mindmáig legveretesebb költőjére emlékezik, megszólítja a hegyalját, ahol „formás szőlősorokkal élém siet” a táj, ahol magához öleli a „tájhaza”. Bújócskázik az emlékezet, de villognak versei az új erdőben, verset ír visszafelé az 500 éves szülőfalunak (*Gyökereim örömkórusa*), Makfalva főútja mellett megöregedett Wesselényi kollégiumhoz, vendiákként Ady módra emlékezik a kopott iskolapadokra, Fülöp Lajosnak dedikálja a kötetnek talán legszebb versét (*Időutazás rigódallal*), de érezni, mind több húr szakad el, meghal testvére is, legújabbán fia, érezni: lebomlik, mint macskajátszotta gombolyag a múlt minden oszlopa. Nem, nem azt jelenti ez, hogy leszakad a múlttól, és csak Egernek él ezután, mert aki a múltját feledi, a jövőt nem érdemli, és oszlojon fel benne minden, ami emberré formázta! A költő tűnődése ebben a

kötetben sokkal mélyebb már, ahogy fogalmazza: *bánat billogozta mostoha sorsunk, sós könny áztatta kenyerünk (Itt az idő)*, s aki ilyen mélyen megbántva szeret, az sosem hagyja el az anyaföldet. Az olvasóban is megkondul egy harang, mérhetetlen mélyen szól, testamentumi összetettségben. Illan az élet, mint fecskeszárnyú nyár, valóban így illan, ezért kell megragadni az időt, és szólni hozzá, mint Faust: Ha a percnak szólnék esengve... Mert akkor van vége, ha nincs meg a képesség és tehetőség az emlékezésre. Mindenki képes erre, felragasztani magát egy képre, s ha ezt megtagadja, élő halott vagy törzsutas a megélhetés limuzinjában.

A harmadik kötet, mely 2016-ban jelent meg, és az *Évgyűrűk, sorsszeletek* címet kapta, mely egy visszatérő álom, kapaszkodó, biztos pontot kereső egyetlen nagymonológ ez, melyben boldogságszonettek, szimfóniák raknak örömfészket, majd kizuhanva onnan a legnehezebb bánatos időkre mutat rá, majd újra visszatér a szavak bölcsőjébe, és reményt, hitet sugároz, annyi megpróbáltatás után is reménnyel jelentkezik be – egy minden valószínűség szerint hamarosan – egy újabb kötetel.

A válogatást férje, Csata Béla végezte el, s jól tette, hogy tisztán elkülönülő hangulatú fejezeteket szerkesztett. Ő is tanárember, érezni munkáján a pontosságot, mellyel átláthatóvá, könnyebben appercipiálhatóvá tette a 300 verset.

Csata Béla dramaturgiai érzékére vall, hogy az első és az utolsó rész közé sűrítette a legdrámaibb életérzést hordozó költeményeket.

A *Hétmérföldes álmokat léptem* nyitó passzus szép Erdélyország varázslatos világát törekeny színfoltokkal, örömveteres sorokkal, boldog érzéssel teljesíti. Rózsák, ringatók, anyaképek, lepkék szárnylebenése: valóságosan megélt és átélhető csendéletet fest. Egy kedves őszi sanzonnal muzsikál alá, de már ott rejtőzik, settenkedik a következő ciklusba áttemelő *Sötétedik* vers.

Az *Örök szépségek szövedéke* fejezet átmenti az első rész virágos, szinte gondtalan tündérfuvallátát, de már megjelenik a ködfátyol, mely hol eloszlik mint az őszi köd, hol pedig váratlanul visszatér és lassítunk újra, mert csodálatos időfejezeteket vallat a költő, szerelmes jeleneteket rak egybe tavaszi barkákkal. Ez még a régi éden színes mesékben vagy a kibogozhatatlan jövőkép? Sok a kérdőjel ebben a súlyos költővé érésben, egy asszony útkeresésében, mely visszatekintésekkel teljes, de ebben már nem a lenge, gondtalan ifjúság dalol, hanem kapaszkodás ez valami túlélésszerűségbe, menedék, ami erőt adó, remény, amely leveri a lakatot a gyűlölet-ről, haragról. A gyönyörű haikuk is belső fájdalom tanúi, telítettek a *sötét kísértés, búcsúlevél, könny, utolsó ima, kínok parazsa, fagybilincs* szavakkal.

A *Fények és árnyak kísérettek* fejezetben új kötődési formát talál a költő, mind súlyosabbá váló gondolatiságában nagy költőket, művészeket szólít meg (József Attila, Wass Albert, Radnóti, Ady, Gárdonyi Géza, Nagy László, Lászlóffy Csaba, Szilágyi Domokos, Paizs Tibor, Agárdy Gábor, Pál Lajos).

Fogyó lombok mellett megbecsüléssel említi szűkebb hazájának élő és holt tanúit,

így ír megható szeretettel az élőkhoz: Lisztóczy Lászlóhoz, Bertha Zoltánhoz, Réti Árpádhoz, Fülöp Lajoshoz és a holtakhoz: Cseh Károlyhoz, Hubai Gruber Miklós-hoz, Turcsány Péterhez. Ebben az időutazásban, mely tavasztól őszig tart a külső és belső terekben, teljessé formázza a mikro- és a makrokozmoszt. Nagy szeretettel és lélekkel, nem léket kapott szándékkal írja ezeket a költeményeket. Nem úgy dedikál, mint sokaknál szokás, hogy előkapnak egy elfekvő vagy még meg nem jelent verset, és azt valakinek bejelölik, Irénke ilyen témában írt versei mögött kirajzolódik egy alak, akit úgy ismertünk, olyannak láttunk mi is, mint az ő soraiban. Nem kell perceket töltenünk a leírtak megfejtésével. Minden esetben tökéletesen formázza meg azt a személyt, akit dedikációjával meg akar becsülni. E sorok írójának legkedvesebb a *Pál Lajos ecsetnyomai*, amely 10 örökké fénylő máz, miniatúra.

*A kereszt árnyéka* fejezet tartalma olyan, mint a címe. Veszélyesen a sorsszerűség végállomása felé sodorja olvasóját. Húsvétos idő ez, sok kereszttel, szikár feltámadási reménnyel. Húsvét idejét éljük? De melyik napokat? A kereszthalál felé vezetőt, vagy fénysugarasodik a jelen, és a feltámadás útja felé mutat? Csatáné nem hamis fényjelekkel figuráz, hanem mélyre rántja a felületes tűnődőt, olvasót, bárkit, aki hiszi, könnyedén reméli, hogy a feltámadás csak úgy jön, egy napon bekopogtat, és beszól az ablaknyíláson, ajtórésen: drága magyarok, a feltámadás eljött! Nem így van olvasók, írók, olvasatlanok és analfabéták! A feltámadásért meg kellene kicsit dolgozni! Felemelni a lötytös fenekeket, pocakokat, és kimenni a levegőre, felemelni kókadt fejeteket, álomittas vagy már ittas tekinteteket az égbe és imádkozni! Legalább egy Hiszekegyet elimádkozni, mert anélkül nem érdemlünk semmit, Trianon mocska is tovább szárad a képünkön, már pereg le róla, mint guanó szennye, s csak nézünk ki a fejünkéből a vásárlási listára meg a La Ligára, oda bele, a szuperképernyőbe. Bartha Irénke ezt a betegfolyamatot próbálja megállítani, s beállítani mindenkét a felvilágosodás, nem! – inkább, mert ez jobban hangzik, és nem annyira szabadkőműves: a megvilágosodás irányába.

Megremegtető ez a fejezet a marosvásárhelyi pogrommal együtt, s e sorok írója különösen erős jelentőséget tulajdonít ennek, mert bőrén érezte, testközlelől élte meg, s készítette felvételeit a pogrom *románista* borzalmairól, a fekete csütörtökről, azokról, akiket ma a legdemokratikusabb keleti államnak emeltek ki, kitüntetésre, nekünk-megalázásra, ó, Jézus! Johannis, és még egy kis szász-játszma és lehúzzhatjuk a redőnyt!

De ott van a többi is, a Fekete október Magyarországon, amikor a Fletó-fattyak lövették a magyart, mint '56-ban. Ilyen idő, milyen idő? – kérdezzhetjük József Attilával. És ilyen idő ez, amikor kapaszkodik vissza megint a hátunkon a szemlővető szégyenbrigád?

Ebben a lehetetlen és hihetetlen helyzetben a költő a bohócsipkáért nyúl, mert hiszi, az megvéd, de mint Shakespeare egyetlen bohócát sem védte meg az agresszi-

ótól, bár legalább kimondta, mit más nem mert. Korunk bohóca szerepét játssza ebben a fejezetben úgy, mintha minden kockázatmentes lenne, nem jönneek vissza MDP-s MSZMP-s figurák, cilindres ruha helyett finom öltönyökben, önmotogató meztelen, perverz pornóképeken, narkósan, alkoholmámorban, s eközben zsebükben nem csilingel a krajcár, hanem ömlik fentről le, tovább a gyerekek zsebébe. Jönnek itt, jönnek ott...

Rendkívül mélyre megy ebben a fejezetben Csatáné. Daccal teszi, s írja is: Ahol a félelem arat,/ a becsületből vajon mi marad?! csak néma jaj és fájó kín/ a megrabolt jognak romjain?/. Innen hatalmas ívvel, mintha szivárványra ülne, de ebben nincs még több szín, csak a zöld, a remény színe, Ábel fiait, azaz az áldozatok embereit ülteti maga mellé, s *a megmaradni poklok kínjával kikövezett úton*-dacával, mint Trianon árváit szólítja fohásznak, reménysugárnak. Bezárja a szikár, világos reményt és indulás előtt csak kér: *szétszórattott, otthontalan székekelyek, Gyertek! Üljetek mellém!* Ez a dacos kérés valaminek kiindulási pillanata. A legnagyobb pillanat... És kicsivel arrébb, egy kicsinek látszó versben kérdez: *miért hagyjátok, hogy katedrálisból kocsmába tereljenek?* Nyílt ellenálló, zsoltáros könyörgő a költő, aki hatalmas ívet jár be: *Álmunkat emeljék fényes turul-szárnyak, híriül hirdessék megmaradás-vágy-nak.* Hol vannak már ezek a sorshitmegvallásos sorok a csendéletversek első kötetes gyönyörű soraitól? Öt év alatt irdatlan magasságokat ostromol a költőnő. Veszélyes és önvészélyes létet vállalt fel, ami az összeomlás, a lelki-fizikai infarktus veszélye is egyben, mert sorshordozónak lenni rendkívüli vállalat, halálközeli kísérlet.

Szerencsésen fordít egyet, száguldó denevérek útján megállítja szekere rúdját, és átszáll egy másik szekerre. *Árnyékból a fényre* megy, csupa öröm, remény, érzelmi duzzanat ez a fejezet.

Az utolsó fejezet. Nem a függöny legördülés előtti, hanem éppen az új felvonás, visszakanyarítás az indulás lélekemelő képeihez, mikor angyalszárnyak mozdulnak, ünnepi lázban égünk s csak abban mindhalálig, de a halálról szó sincs, csak ünnepi fényekről, sziporkázó szaloncukrokról. Fénylő ragyogás minden, a béke pillanatai ülik meg az öreg-örök tornácokat, honnan elbűvölő a sirálytánc, a virágvasárnapi derű.

Örömóda ez? Remény? Könyörgés? Boldogító talány? Mindegy! Mind egy... Jogunk van hozzá. Jogunk a tavaszünnephez, hol magány helyett kezünkbe adják a citerát. Az ősi hangszer. Mert vissza őseinkhez, kapaszkodni az ő reményükbe!

Az erőt adó kötet zárulhatna itt is, de a költőnő prózára váltva a végén mintegy megírja a saját recenzióját, az alkotásértelmezést. Ez önálló mű a kötet végén, ars poetica, minden, amivel úgy gondolja, be kell mutatnia magát.

De aki elolvassa legalább ezt a három kötetet, tudja, kit olvas. Könnyen olvasható, műveit nehezen lehetető költőnővel van dolga, aki őt olvasgatja.